

УДК 657 (075.8)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASES OF UKRAINIAN INSURANCE MARKET MANAGEMENT IN THE POST CRISIS PERIOD

Миколай Миколайович СВІЧИНСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії,
доцент Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Mykola M. SVICHINSKY

Candidate of Economics, Associate Professor of Economic Theory Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Марія Йосипівна ДМИТРЕНКО

кандидат філософських наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
доцент Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Mariya Y. DMYTRENKO

Candidate of Philosophy, Associate Professor of Social Sciences and Humanities Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Олена Олексіївна ЛАВРОВА

магістрант кафедри обліку, аналізу та аудиту Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
E-mail: rifl_boo@mail.ru

Olena O. LAVROVA

Master of Cherkassy Banking Institute of University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. В статті досліджено й проаналізовано страховий ринок України у розрізі організаційно-правових форм страхових компаній та розвиток їх структур. Обґрунтовано вибір перспективних організаційно-правових форм діяльності страховиків. Запропоновано шляхи підтримки динамічного розвитку страхових компаній у сучасних економічних умовах.

Summary. In this article the market of insurance companies in Ukraine within the bounds of organizational and legal bases is investigated and analyzed, the perspectives of its structure development are outlined. The choice of the legal organizational forms of insurers' activities is proved. The ways of support of dynamic development of insurance companies under the current economic conditions are suggested.

Ключові слова: господарське товариство, менеджмент, організаційно-правова форма, реєстрація, статутний капітал, страховий ринок, страховик.

Key words: management, organizational and legal forms, insurer, business partnership, registration, authorized capital.

Постановка проблеми. Світовий досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що ефективний менеджмент є ключовим важелем розвитку страхової діяльності. Нині страховий ринок в Україні як і інші фінансово-кредитні інститути відчуває вплив світової фінансової кризи. Це вимагає від менеджменту страхових компаній розробки відповідних організаційно-правових засад та корегування своєї діяльності з урахуванням факторів, властивих посткризовому періоду фінансової нестабільності.

На фінансовому ринку України діє значна кількість різноманітних суб'єктів, як банківських, так і небанківських. Страхові компанії належать до небанківського сектору фінансових установ. В умовах фінансової нестабільності та світової глобалізації страховий ринок країни опинився у скрутних умовах. Значна кількість страхувальників, у зв'язку з нестачею коштів та швидким зниженням купівельної спроможності національної валюти, що призводить до знецінення можливого страхового відшкодування, відмовляється від укладання та пролонгації договорів страхування. Акумуляовані страховиками кошти стали або недоступними для них, якщо вони розміщені на депозитах у банку (у зв'язку з мораторієм на дострокове закриття депозитів та спекулятивними затримками коштів банками), або втратили свою вартість, якщо були інвестовані у цінні папери (в результаті різкого обвалу фондового ринку). Все це призводить до затримок або відмов у виплатах відшкодування страхувальникам. Внаслідок зниження обсягів кредитування банки неспроможні лобювати власні інтереси у межах фінансової групи або у страхових компаніях з якими співпрацюють. Виникає ситуація в якій зобов'язання у страховиків за діючими договорами ще залишилися, а коштів на їх погашення немає. За таких умов головним завданням менеджменту страхових компаній є забезпечення фінансової стійкості, при одночасному збереженні клієнтської бази та утриманні обсягів страхових операцій на до кризовому рівні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В Україні мало проводиться спеціальних досліджень, які б розглядали проблеми страхової діяльності у зазначеному контексті. Окремі аспекти порядку створення та складу статутного капіталу страхових компаній та їх організаційно-правових форм діяльності висвітлено в наукових працях вітчизняних вчених – М. М. Александрової, В. Д. Базилевича, О. Д. Вовчак, О. О. Гаманкової, Т. О. Гарматія, А. М. Єрмошенко,

Н. Г. Нагайчук, С. С. Осадця, Н. В. Ткаченко та інших.

Метою статті є дослідження вибору організаційно-правових засад менеджменту страхової компанії з огляду на перспективи діяльності в посткризовий період, зокрема, легітимності, прозорості, одержання доходів.

Постановка завдання. Для досягнення визначеної мети в статті поставлено та вирішено такі завдання:

1) Проаналізовано діяльність страхового ринку країни у розрізі його організаційно-правових форм;

2) Досліджено та розкрито особливості форм організації страхових компаній відповідно до чинного законодавства, їх переваги та недоліки;

3) Здійснено обґрунтування вибору перспективних організаційно-правових форм діяльності страховиків в посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Фінансова стабільність страхової компанії характеризується її здатністю виконувати зобов'язання перед інвесторами, клієнтами-страхувальниками, найманими працівниками та державою в умовах мінливого зовнішнього середовища. Невиконання зобов'язань страховиком для його інвестора обертається втратою інвестиційних вкладень. Для страховика, у якого страховий випадок не відбувся – втратою страхових премій, а для страхувальника, у якого страховий випадок відбувся – додатковими збитками у вигляді невиплаченого страхового відшкодування (страхової суми), для найманих працівників – втратою роботи (доходу), а для держави – недоотриманням податкових надходжень та додатковими витратами у вигляді скорочення і звільнення персоналу.

Виходом з подібної ситуації може стати залучення додаткових коштів у капітал страховиків. Постає необхідність пошуку інвесторів, в тому числі й зарубіжних.

На шляху до залучення коштів виникає багато проблем, серед яких політична та фінансова нестабільність, високий рівень тінізації економіки, велика кількість фінансових махінацій як на фінансовому ринку загалом і страховому зокрема. Подолання цих явищ можливе в комплексі й лише на загальнодержавному рівні.

Слід зазначити, що порядок формування статутного капіталу страхових організацій – одна з визначальних передумов обрання тієї чи іншої організаційно-правової форми діяльності. Так, особливості складу власного капіталу страховиків С. С. Осадець розглядає з точки зору особливостей діяльності та економічної сутності стра-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика вимог до організаційно-правових форм страхових компаній в Україні відповідно до Законів України «Про господарські товариства» та «Про страхування»¹

Ознака	Відкрите акціонерне товариство	Закрите акціонерне товариство	Товариство з додатковою відповідальністю	Командитне товариство
1	2	3	4	5
Визначення поняття та обсяг граничної відповідальності власників	Товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства	Акції розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом купівлі-продажу на біржах	Товариство, статутний (складений) капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його заборгованості своїми внесками до статутного (складеного) капіталу, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника	Товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, що здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства.
Формування статутного капіталу	Засновниками та учасниками товариства можуть бути підприємства, установи, організації, а також громадяни, крім випадків, передбачених законодавством України	Можуть бути створені однією особою, що стає єдиним його учасником (акціонером)	Для заснування необхідно щонайменше дві особи: одна має нести повну відповідальність, інша – обмежену	Для заснування необхідно щонайменше дві особи: одна має нести повну відповідальність, інша – обмежену
Участь в управлінні	Засновники мають бути держателями не менш ніж 25 % відсотків вартості статутного капіталу	Учасники товариства користуються переважним правом купівлі частки іншого учасника, якщо оголошено про намір її реалізації	До моменту реєстрації кожен учасник має внести не менш як 50% вартості своєї частки	До моменту реєстрації кожен учасник має внести не менш як 50% вартості своєї частки, а вкладник – не менше ніж 25%
Фінансовий стан засновників-юридичних осіб має бути обов'язково перевірений аудитором	Можуть бути випущені лише іменні акції, на які ведеться закрита підписка між засновниками	Можуть бути випущені лише іменні акції, на які ведеться закрита підписка між засновниками	Власники часток з повною відповідальністю обов'язково беруть участь у спільній підприємницькій діяльності товариства, а власники часток з обмеженою відповідальністю такої участі не беруть	Власники часток з повною відповідальністю обов'язково беруть участь у спільній підприємницькій діяльності товариства, а власники часток з обмеженою відповідальністю такої участі не беруть
Підстави діяльності	Законна держава України та ратифіковані міжнародні договори	Законна держава України та ратифіковані міжнародні договори	Законна держава України та ратифіковані міжнародні договори	Законна держава України та ратифіковані міжнародні договори
	Статут	Статут	Статут	Статут

¹ Розроблено автором на підставі [1-10].

хування [20]. Страхова компанія створюється у формі товариства сферою діяльності якого є відшкодувальне утримання відповідальності за ризиками економічних суб'єктів з метою їх мінімізації та організації взаємодопомоги, спрямованої на покращення загальноекономічного добробуту шляхом усунення різних соціальних негараздів і захисту від наслідків нещасних випадків та різного роду катастроф. З урахуванням вище викладеного, Н.Г. Нагайчук пропонує страхування розглядати, з одного боку, як самостійну господарську і підприємницьку діяльність, започатковану з метою отримання прибутку, що може бути об'єктом зацікавленості для інвесторів, а іншого як особливу економічну інституцію, яка, водночас, може виступати продавцем як страхових послуг, так і тимчасово вільних грошових ресурсів [19].

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про страхування», страховиками визнаються фінансові установи, створені у формі акціонерних, командитних, повних товариств або товариств з додатковою відповідальністю. Законом України «Про господарські товариства» визначено особливості створення, реєстрації, формування капіталу та ведення господарської діяльності за кожним вищеназаним видом організаційно-правової форми. Згідно з даними державного реєстру фінансових установ страхових компаній у формі повних товариств у країні немає [11]. Це зумовлено тим, що, відповідно до Закону України «Про господарські товариства», всі члени повного товариства обов'язково мають брати участь у діяльності підприємства, щодо інших альтернативних формах організації – це не обов'язково. Тобто засновники страхової компанії, які зазвичай і здійснюють менеджмент її діяльності, лише залучають необхідний обсяг капіталу для створення страховика, а отримують доходи на свої частки (акції) інвестори. Необхідність у збільшенні числа вкладників у капітал страховика зумовлена вимогами Закону України «Про страхування», згідно з якими статутний капітал страхової компанії має становити не менше 1 млн євро (для компаній, що здійснюють всі інші види страхування, крім страхування життя) та 1,5 млн євро (для компаній, що здійснюють страхування життя). Такий значний за обсягами статутний капітал визначено з метою захисту інтересів страхувальників та підвищення рівня довіри до страхових установ. До того ж, статутний капітал страхової компанії може бути утворений лише грошовими коштами, тобто без

залучення позикових коштів, закладення майна чи боргових цінних паперів. В Україні страхові компанії створюються саме у такій формі, що дозволяє залучити внески до статутного капіталу грошовими коштами від осіб, що не бажають брати участь у поточній діяльності товариства. Діючі нині організаційно-правові форми для страхових компаній та їх порівняльні характеристики відповідно до вимог чинного законодавства відображено в таблиці 1.

Проте зазначені вимоги у частині, що стосується акціонерних товариств у зв'язку з набранням чинності у вересні поточного року вимог Закону України «Про акціонерні товариства», змінено. Зокрема, поняття відкритих і закритих акціонерних товариств буде замінено на публічні та приватні товариства. До того ж, незалежно від того, який вид товариства планується утворити, до моменту реєстрації необхідно буде провести приватне розміщення акцій між засновниками з оплатою повної номінальної вартості усіх акцій, сума яких, як уже зазначалося, не може бути меншою за 1 та 1,5 млн євро. До того ж, для державної реєстрації акціонерного товариства необхідно провести процедуру присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номеру цінних паперів. Для оголошення публічного товариства (тобто залучення акціонерів крім засновників) необхідно, щоб його акції увійшли до лістингу Української фондової біржі. Поки що до лістингу Української фондової біржі не входить жодна страхова компанія із 44 діючих у формі відкритих акціонерних товариств. Вимогами вищезазначеного Закону також передбачається, що кожне публічне акціонерне товариство має відкрити особисту web-сторінку в мережі Internet, на якій буде розміщувати усю публічну інформацію про власну діяльність. Розробка такої сторінки на сьогоднішній день коштує щонайменше 1000 доларів США. Окрім того, ст. 5 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачено, що кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів. Щодо вимог заснування, діяльності та ліквідації акціонерного товариства даним Законом вони значно завищені (з точки зору вартості їх реалізації). Проте ця вимога до певної міри зумовлена введенням в дію Закону України «Про боротьбу з корупцією та протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом» та прагненням України до інтеграції в європейський економічний простір та світові ринки капіталу.

Таблиця 2

Переваги та недоліки основних організаційно-правових форм страховиків в Україні²

Тип	Переваги	Недоліки
Акціонерна форма господарювання	<p>1. Така форма дозволяє залучати необмежені та відносно недорогі фінансові ресурси.</p> <p>2. Акції дають право на отримання частини прибутку у вигляді дивідендів та право на участь у розподілі майна при ліквідації товариства. Прибутки можна отримувати, не беручи безпосередньої участі у діяльності товариства.</p> <p>3. Власники простих акцій мають право брати участь в управлінні діяльністю страховика шляхом взяття участі у загальних зборах акціонерів, бути призначеними до інших керівних органів.</p> <p>4. При формуванні статутного фонду акціонери отримують в обмін ліквідні активи, які мають певну вартість. Акції, як і інші активи, можуть бути надані у заставу, виступати гарантією, використовуватися в інших операціях їхнього власника.</p> <p>5. Для акціонерів – платників ПДВ та податку на прибуток – акції мають деякі переваги як вид корпоративних прав та цінні папери одночасно.</p> <p>6. Можливість отримання доходів державними службовцями (суддями, прокурорами, народними депутатами, депутатами місцевих рад, губернаторами тощо)</p>	<p>1. Для випуску та обігу акцій треба виконувати встановлені законодавством дії та процедури – випуск акцій та їх розміщення здійснюються за встановленими правилами.</p> <p>2. Власники привілейованих акцій не мають права на участь в управлінні (якщо інше не передбачено статутом).</p> <p>3. Обов'язково звітуватися до державних органів за специфічними формами звітності та проходити обов'язковий аудит.</p> <p>3. Для обігу (торгівлі) всіх цінних паперів на ринку підприємство, що здійснює операції з цінними паперами, мусить мати ліцензію та бути зареєстрованим як фінансова установа згідно із законодавством з цих питань.</p> <p>4. На сьогодні ЦК (ч. 3 ст. 155) встановлює для діяльності такі умови: якщо вартість чистих активів стає меншою за мінімальний розмір його статутного фонду, таке товариство підлягає ліквідації.</p> <p>5. Складна та дорогавартісна процедура реєстрації товариства та зміни форми. Процедура реєстрації має більше ніж 10 етапів, на кожному з яких сплачуються визначені суми до відповідних реєструючих органів</p>
Товариство з податковою відповідальністю	<p>1. Дозволяє вирішувати всі типові завдання іноземного засновника.</p> <p>2. До моменту реєстрації товариства кожен з учасників зобов'язаний внести до статутного капіталу не менше 50 відсотків вказаного в установчих документах вкладу. 3. Частина статутного капіталу, що залишилася несплаченою, підлягає сплаті протягом першого року діяльності товариства. Якщо учасники протягом першого року діяльності не сплатили повністю суму своїх вкладів, товариство повинне оголосити про зменшення своєї статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому порядку або прийняти рішення про ліквідацію товариства</p>	<p>1. Обов'язковий внесок у статутний фонд до моменту реєстрації.</p> <p>2. Для фізичних осіб - засновників, що не є громадянами України, потрібно також попереднє одержання українського ПІН (індивідуального податкового номера), а вже після його одержання можлива реєстрація підприємства й відкриття банківського рахунку.</p> <p>3. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного капіталу, а при недостатності цих сум - додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеска кожного учасника</p>
Командитне товариство	<p>1. Разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства</p>	<p>1. Засновницький договір про командитне товариство, крім основних умов, повинен включати розмір часток кожного з учасників з повною відповідальністю, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів, форму їх участі у справах товариства. В засновницькому договорі стосовно вкладників вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства, а також розмір, склад і порядок внесення ними вкладів.</p> <p>2. Держана реєстрація проводиться лише за умови внесення всіма учасниками своїх часток у повному обсязі</p>

² Розроблено автором на підставі [1-10].

Кожна з зазначених організаційно-правових форм діяльності страхових компаній має свої переваги та недоліки з точки зору як учасників (акціонерів), засновників, діяльності страхового товариства, так і суб'єкту підприємницької діяльності, особливостей оподаткування тощо, що відображено в таблиці 2.

Аналіз таблиці дає підстави констатувати, що форма акціонерного товариства дозволяє приховувати від громадськості (тобто не оприлюднювати) імена (для фізичних осіб) чи назви (для юридичних суб'єктів) тих, що отримують найбільшу частку доходів від діяльності компанії. Проте така можливість буде знівельована з набранням чинності вимог нової редакції Закону України «Про акціонерні товариства».

Для обґрунтування вибору ефективної організаційно-правової форми страховиків доречним буде проаналізувати склад ринку страхових компаній України за вказаною ознакою на таблиці 3.

Слід зазначити, що протягом 2009 року, найбільш кризового, до державного реєстру фінансових установ новостворених страхових компаній внесена значно менша кількість, ніж вилучена. Проте відносні частки кожної організаційно-правової форми залишаються майже незмінними. Найбільше в Україні страхових компаній діє у формі закритих акціонерних товариств, що зумовлено не лише можливістю утворення і легкістю отримання доходу інвесторами, а й нижчим рівнем вимог щодо фінансової стабільності. Тож саме така форма організації дає змогу вкласти певну суму коштів і отримувати дохід не беручи участі в поточній діяльності; залишати прихованою свою участь у товаристві; мати значну частку акцій і керувати розподілом доходу всього товариства у власних інтересах (наприклад, використовуючи свої голоси на загальних зборах акціонерів, відстоювати реінвестування чи, навпаки, розподіл доходу); можливість лобіювати інтереси компанії у державних органах, уникаючи звинувачень у корупції; лобіювати інтереси страхової компанії, що створена із недоброзичливими намірами у межах фінансової групи (коли, наприклад, банком створюється закрите акціонерне товариство-страхова компанія і акредитуються договори на страхування ризиків від дебіторів банку укладені лише з цим страховиком, з наступним «раптовим» припиненням діяльності страховика. Саме такі схеми фінансових махінацій мали місце протягом 2007-2008 років, під час «кредитного буму», коли «одноденні страховики» засновувались на підставі векселя банку-засновника, що, до речі, заборонено Законом України «Про страхування» [8]).

Останнім часом зростає кількість товариств з додатковою відповідальністю. Така тенденція зумовлена підняттям рівня вимог щодо порядку заснування та діяльності акціонерних товариств. З надходженням іноземних інвестицій у страховий ринок України можна очікувати зростання цієї частки та кількості командитних товариств-страховиків. Виходячи з проведеного аналізу, можна стверджувати, що до тепер при створенні страхових організацій засновники керуються умовами розподілу отриманого доходу, необхідністю участі в поточній діяльності та можливістю впливу на менеджмент управлінських рішень компанії. В Україні у формі закритих акціонерних товариств діють 73,86% страховиків. З врахуванням вимог останньої редакції Закону України «Про акціонерні товариства» можна прогнозувати збільшення їх питомої ваги на ринку страховиків країни. Проте, зважаючи на скрутне становище більшості страхових компаній і потребу у інвестиціях, може зрости й частка повних, командитних товариств та товариств з додатковою відповідальністю. Це може бути зумовлене їх прозорістю й доступністю утворення, зручністю отримання доходу інвестором та впливом на менеджмент товариства відповідно до величини коштів вкладених часток у капітал.

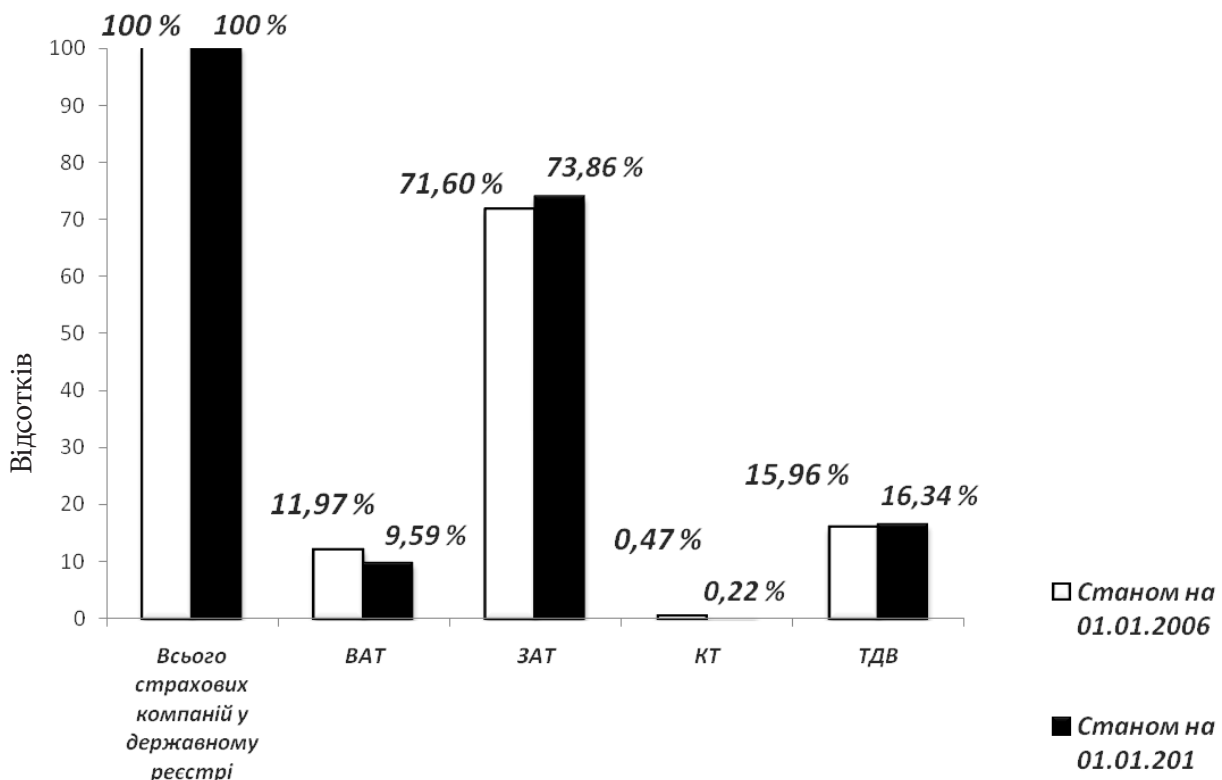
Поступово в Україні створюється належне правове поле страхової діяльності, що базується на ефективному менеджменті відповідної законодавчої бази. Це стосується й вибору організаційно-правової форми діяльності страхової компанії в якій вона керується, в першу чергу, умовами залучення додаткових інвестицій до складу капіталу. Зважаючи на нинішній стан українського фінансового ринку, зазначена мотивація виглядає цілком обґрунтованою. Так, форму приватного (закритого) акціонерного товариства обрали більшість страховиків-резидентів України, і їх питома вага в останні роки зростає (рис. 1).

Проте для залучення грошових активів, згідно з вимогами вітчизняного законодавства, приватному товариству необхідно вносити зміни до статуту, вилучати іменні акції, замінюючи їх іншими для нового учасника. Якщо інвестор матиме альтернативний проект, то така ускладнена процедура може стати на заваді для страховика. Для захисту інтересів вітчизняного страхового ринку видається доцільним спростити процедуру реєстрації змін складу капіталу страховика, зокрема, його збільшення, в бік спрощення останньої.

Таблиця 3

Структура ринку страхових компаній України за організаційно-правовими формами³

№	Показник	Станом на 1.01.2006		Станом на 1.01.2010		Відхилення	
		Од	%	Од	%	Од	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Всього страхових компаній у державному реєстрі, у т.ч.	426	100	459	100	33	7,75
2	Відкрите акціонерне товариство	51	11,97	44	9,59	-7	-13,73
3	Закрите акціонерне товариство	305	71,60	339	73,86	34	11,15
4	Командитне товариство	2	0,47	1	0,22	-1	-50,00
5	Товариство з додатковою відповідальністю	68	15,96	75	16,34	7	10,29

Рис. 1. Структура ринку страхових компаній України в розрізі організаційно-правових форм⁴

³ Складено на підставі даних державного реєстру страховиків та перестраховиків України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua.

⁴ Складено на підставі державного реєстру страховиків та перестраховиків України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.dfp.gov.ua.

Створення повноцінного страхового ринку як об'єктивного атрибуту ринкової економіки та механізму його ефективного менеджменту – гаранта надійного функціонування, що потребує певних наукових розробок щодо вдосконалення організаційно-правових форм діяльності у сфері страхування. Особливо нагальна ця проблема в Україні постає в посткризовий період. Цього вимагає ускладнення соціально-економічних процесів, що пов'язане з нестабільністю організаційного середовища та умовами страхової діяльності.

Наукового аналізу заслуговує проблема необхідності обов'язкового страхування майна на випадок стихійного лиха та його ролі у забезпеченні страхового захисту майнових інтересів громадян.

Значення майнового страхування важко переоцінити. Так, у світі лише 2007 року сталося 142 природних і 193 технологічних катастрофи, збитки від яких склали понад 70 млрд дол. США [22]. Щороку втрати від катастрофічних ризиків у світі зростають на 12% [23].

Люди відтепер бояться зброї не у власних руках, а у руках природи. Воювати з нею неможливо. У США – смерчі, в Японії – тайфуни, в Європі – повені. Майже половина населення світу – 48%, вважають, що наступне покоління житиме у менш безпечному середовищі⁵.

Україна щороку відчуває на собі природні катаклізми. Цьогоріч від повені постраждали Чернівецька, Івано-Франківська, Тернопільська, Львівська, Закарпатська області. Це коштувало державному бюджету десятки мільйонів гривень. З року в рік витрати на подолання наслідків стихії збільшуються.

Останні техногенні аварії і природні катастрофи в Україні – ще одне підтвердження цієї невтішної картини. Стихійне лихо в Західній Україні 2010 року стало одним з найбільших за останнє десятиліття, що вже вкотре засвідчило вразливість економіки країни від цих природних аномалій.

Суспільство ще раз має переконатися, що єдиним механізмом захисту від наслідків катастрофічних ризиків повинне стати страхування, яке є потужним фінансовим інструментом мінімізації втрат людей і держави в непередбачуваних ситуаціях. На це повинні бути спрямовані й організаційно-правові засади менеджменту страхових компаній, зокрема в аграрному секторі економіки.

Актуальною проблемою є розробка концепції системи страхування в Україні яка б враховувала інтереси держави, агровиробників, інвесторів та приватних страховиків.

Неефективність прямих виплат держави на ліквідацію наслідків повені чи посухи засвідчує, що весь ризик недороду врожаю лягає на плечі платників податків. При побудові раціональної організаційно-правової системи агрострахування ризик розподілятиметься між аграрієм, страховою компанією та державою. Саме таким шляхом йдуть країни, які дбають про ефективне сільське господарство.

Міжнародний досвід підтверджує, що державна підтримка страхування сільськогосподарського виробництва, яка надається переважно у формі компенсації частини страхових платежів, є більш ефективною за держдопомогу у вигляді дотацій, заліків, списання боргу, відтермінування платежів та прямих грошових компенсацій. Вона обходиться державі дешевше і, на відміну від прямих дотацій аграріям, не суперечить правилам СОТ.

На фоні глобальних змін клімату в Україні щорічно потерпає дедалі більш аграрних підприємств, а їх збитки зростають. Лише урожаю овочів та фруктів щорічно пропадає 60%. Держава при надто великих для її бюджету витратах в період фінансової скрути в змозі покрити не більше 10% завданих стихіями збитків. Їй вигідніше стимулювати агрострахування, ніж робити в зростаючих масштабах частковий відшкодування.

Коли б в Україні було введено агрострахування, і діяв механізм загальноприйнятого розрахунку при середньому страховому тарифі (ціні страхування) приблизно 7%, то, наприклад, при сплаті страхових платежів у розмірі 155 млн грн агрохолдингу у разі настання страхового випадку може розраховувати на виплату майже 2,2 млрд грн (100% покриття збитку). Арифметика така: 2,2 млрд грн * 7% = близько 155 млн грн, що майже дорівнює щорічним витратам з резервного фонду держбюджету на покриття таких збитків.

За даними проекту «Розвиток агрострахування в Україні» Міжнародної Фінансової Корпорації (IFC) у сільському господарстві України страхується до 3% ризиків, тоді як в більшості розвинених країн – 80% [24]. Внаслідок чого, загальна збитковість страхового портфеля по озимих культурах у сезоні 2009-2010 рр. становить 184 % [25].

В Україні допоки, на жаль, не сформульовано чіткої стратегії розвитку механізму менеджменту агроризиками. Так, зокрема, в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» дві статті, що регулюють питання сільськогосподарського страхування є не зовсім досконаліми. Наша країна в цьому питанні поступається навіть сусідам по СНД – Росії, Мол-

⁵ Voice of the People.

дові, Білорусії, Казахстану. В побудові вітчизняної системи страхування сільськогосподарської продукції заслуговують на увагу проект «Концепції розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні», яка розробляється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України та законопроект №5063 від 21 серпня 2009 року «Про особливості здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», прийнятий Верховною Радою в першому читанні.

З врахуванням пропозицій, що містять Концепція і зазначений законопроект, можна говорити про три можливі варіанти системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні. Відповідно до першого, держава сама займається страхуванням сільськогосподарської продукції, відповідає за всі аграрні ризики, і несе великі матеріальні витрати, пов'язані безпосередньо не лише зі страхуванням, а й зі створенням відповідної інфраструктури. Другий – приватний сектор приймає на себе усі ризики без державної підтримки. Але в цьому випадку страхування буде настільки дорогим для аграріїв, що вони просто не зможуть собі його дозволити і, відповідно, залишаться без страхового захисту. Третій варіант – змішаний: партнерська модель – держави і приватного сектору.

Тож найдоцільнішим в період фінансової нестабільності розвитку економіки країни буде третій варіант.

Однак, у розроблюваній моделі агрострахування є багато проблемних питань. Зокрема, це функції Агентства (органу державного управління) та його взаємовідносини зі створеним Бюро (добровільного об'єднання страховиків). Основними функціями останнього має бути організація процедури передавання компенсаційних коштів від Агентства до страховиків і організація єдиної програми перестрахування. Але в запропонованій Концепції функції Бюро значно розширено. Так, передбачається формування та управління гарантійними фондами, а також коштами, які будуть отримані від Агентства, як компенсації страхових премій страховиків. Є загроза того, що Бюро перетворюватиметься ще на одного могутнього фінансового монстра, який може бути задіяний у корупційних схемах.

Отже, справа за пошуком такої організаційно-правової форми об'єднання страховиків, яка б об'єднала всіх учасників страхового ринку, що спеціалізуються на агрострахуванні. Це повинна бути не громіздка структура, менеджмент якої розроблятиме методологічну основу реалізації страхування сільськогосподарської продукції за державної підтримки. Наразі вдосконалення концепції розвитку аграрного страхового ринку, де буде справжнє партнерство між державою та страховими компаніями є надзвичайно актуальним.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI-ВР. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002 № 249-IV. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
5. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 № 334/94. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
6. Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р. №168/97-ВР. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
7. Закон України «Про страхування» від 7.03.1996 року № 86/96-ВР. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
8. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
9. Положення про порядок реєстрації випуску акцій відкритих акціонерних товариств і облігацій підприємств, затверджене наказом ДКЦПФР від 20.09.96 р. №210 (у редакції рішення ДКЦПФР від 09.02.2001 р. №18). – Режим доступу: www.ssmc.gov.ua.
10. Положення про порядок реєстрації випуску акцій закритих акціонерних това-

- риств, затверджене рішенням ДКЦПФР від 11.06.2002 р. – № 167. – Режим доступу: www.ssmc.gov.ua .
11. Державний реєстр страховиків та пере-страховиків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfr.gov.ua.
 12. Александрова, М. М. Страхування: Підручник. – Київ: Знання України, 2002. – 208 с.
 13. Базилевич В. Д. Сучасна парадигма страхування: сутність і протиріччя // *Фінанси України*. – 2007. – № 9. – С. 42.
 14. Вовчак О. Д. Страхування: Навчальний посібник. – Львів: Новий світ-2000, 2004. – 480 с.
 15. Гаманкова О. О. Облік та аудит в страхових організаціях: Нав. посібник для самостійного вивчення. – Київ.: КНЕУ, 2004. – 183 с.
 16. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій: Навч. посіб./ О. О.Гаманкова – К.: КНЕУ, 2007. – 328 с.
 17. Гарматій Т Проблеми розвитку страхового ринку України.// *Страхова справа* – 2008. – № 2 – С. 21-24.
 18. Ермошенко А. М. Нова політика у сфері платоспроможності страхових компаній Європейського співтовариства // *Фінанси України*. – 2007. – № 11. – С. 103-104.
 19. Нагайчук Н. Г. Управління капіталом страховика // *Фінанси України*. – 2008. – №11.
 20. Осадець С. С. Страхування: навчальний посібник – Київ : КНЕУ, 1998. – 528 с.
 21. Ткаченко Н. В. Дослідження змін у структурі капіталу страхових компаній // *Банківська справа*. – 2007. – № 4. – с. 89. – №5 – с. 65-68.
 22. Natural catastrophes and man-made disasters in 2008: America and Asia suffer heavy losses // <http://www.swissre.com.№2.2009.htm>.
 23. Серкова П. Страховой рынок готов к возмещению убытков стихии в Западной Украине // *Фондовый рынок*. – 2008. – №34. – С. 22-28.
 24. Ковальова В. Притулок від збитків // *Урядовий кур'єр*. – 2010. – № 124. – С. 8.
 25. Борисова В. Мюнхаузен і сільськогосподарські ризики // *Урядовий кур'єр*. – 2010. – № 185. – С. 6.